

Súčasný stav ponuky suvenírov s prvkami tradičnej kultúry vo Vysokých Tatrách a v Bratislave

Katarína Mičicová

Abstrakt

Príspevok sa venuje problematike využívania prvkov tradičnej kultúry na suveníroch na Slovensku. Analyzuje výsledky terénneho výskumu ponuky suvenírov vo Vysokých Tatrách a v Bratislave. Všíma si druhovú diverzitu ponúkaných suvenírov, využitie, umiestnenie a pôvod prvkov tradičnej kultúry na nich. Autorka sa v príspevku venuje tiež prvotnej analýze miery štylizácie vybraných prvkov tradičnej kultúry, ktoré sa nachádzajú na suveníroch. V závere vyjadruje kritiku využívania zahraničných prvkov tradičnej kultúry v suveníroch na Slovensku.

Kľúčové slová

Cestovný ruch, suvenír, tradičná kultúra, Bratislava, Vysoké Tatry.

Úvod

Úlohou suvenírov a spomienkových predmetov je pripomínať navštívenú oblasť alebo nejakú jej črtu. Jednou z týchto črt môže byť kultúrno-historická pamiatka, prírodná atrakcia, významná osobnosť či prvok (lokálnej) tradičnej kultúry. Tradičná kultúra konkrétnej lokality môže obsahovať prvky a javy, ktoré sú natoľko špecifické, že majú potenciál stať sa typickými pre danú lokalitu a môžu byť vnímané v symbolickej rovine. Ďalšou možnosťou je, že nadobudnú tak silnú symbolickú hodnotu, že sa stanú symbolom nielen lokality, ale celého regiónu, prípadne krajiny. Tradičná kultúra Slovenska je vnímaná ako jedna z najbohatších v strednej Európe aj vďaka rôznym faktorom jej formovania v priebehu storočí. V tomto príspevku sa budeme venovať zobrazeniu jej prvkov na suveníroch v najnavštevovanejších lokalitách Slovenska. Príspevok je výstupom projektu UGA a zároveň čiastkovou a úvodnou sondou k pripravovanej dizertačnej práci.

Cieľom tohto príspevku je priniesť aktuálny pohľad na súčasný stav ponuky suvenírov vo vybraných lokalitách na Slovensku. Zaujímala nás aktuálna druhová diverzita suvenírov a využitie, pôvod a umiestnenie prvkov tradičnej kultúry na nich. Okrajovo sme sa zaujímali aj o vedomosti predajcov o pôvode týchto prvkov. V príspevku sa pokúsime zanalyzovať a poukážeme na mieru štylizácie vybraných prvkov tradičnej kultúry, ktoré sa v súčasnosti nachádzajú na suveníroch vo vybraných výskumných lokalitách.

Metodika

Samotnému terénnemu výskumu predchádzalo štúdium dostupnej domácej a zahraničnej literatúry venujúcej sa cestovnému ruchu, turizmu, suvenírom a tradičnej kultúre a jej prvkom a javom. Terénny výskum vo Vysokých Tatrách prebiehal v dňoch 26. – 28. júla 2022. Základnými výskumnými technikami boli nezúčastnené pozorovanie a štruktúrovaný a neštruktúrovaný rozhovor. Na základe pozorovania sme zanalyzovali ponuku suvenírov v jednotlivých predajných miestach a interakcie turistov s predajcami. Technikou štruktúrovaného rozhovoru (doplňaného o nepripravené situačné otázky) sme aj opakovane v priebehu dňa oslovili predajcov suvenírov. Niektorí z oslovených predajcov neboli ochotní odpovedať. V rámci Štrbského Plesa sme oslovili 14 informátorov – predajcov suvenírov v 25 predajných miestach rôznych typov (kamenná predajňa, drevený stánok, predajňa v rámci kaviarne a iné). V Starom Smokovci sme navštívili 11 predajných miest a oslovili sme v nich 4 predajcov. Zoznam informátorov a predajných miest sa nachádza v prílohách.

Terénny výskum v Bratislave – Starom Meste prebiehal v dňoch 13. – 14. septembra 2022. Navštívili sme 19 predajných miest rôznych typov (stánky aj kamenné obchody). V tejto lokalite sme pre krátkosť času využívali len techniku nezúčastneného pozorovania. Všíмали sme si druhovú diverzitu ponúkaných suvenírov v jednotlivých predajných miestach, interakciu predajcov s kupujúcimi a zaujímali sme sa aj o predmety, ktoré si turisti kupovali, prípadne počas prítomnosti v predajni o ne javili záujem.

Počas terénneho výskumu v oboch lokalitách sme zhotovovali aj fotografickú dokumentáciu umiestnenia jednotlivých predajných miest, ponuky suvenírov, rozmiestnenie a usporiadanie suvenírov v stánkoch a detailne sme zaznamenali vybrané suveníry s prvkami tradičnej kultúry.

Výber výskumnej lokality

Výskumné lokality Štrbské Pleso a Starý Smokovec (časť mesta Vysoké Tatry) sú súčasťou Tatranského regiónu cestovného ruchu.¹ Administratívne patria do okresu Poprad v Prešovskom samosprávnom kraji. Mesto Bratislava je hlavným mestom Slovenskej republiky a centrom Bratislavského regiónu cestovného ruchu, okresu aj samosprávneho kraja.² V rokoch 2017 – 2021 si tieto regióny na základe dát z prenocovaní na Slovensku „vymieňali“ najvyšší počet návštevníkov.³

Pri výbere výskumných lokalít sme vychádzali z koncepčného dokumentu Regionalizácie cestovného ruchu v SR, z dát Ubytovacej štatistiky CR na Slovensku za roky 2017 – 2020 a z historicky danej významnosti lokalít Štrbské Pleso, Starý Smokovec a Bratislava pre cestovný ruch. Starý Smokovec je jednou z mestských častí mesta Vysoké Tatry. Je východiskovým bodom na Hrebienok, križovatku a počiatkový bod viacerých turistických trás. Bratislava ako hlavné mesto Slovenska je významnou lokalitou aj pre svoju blízkosť nielen hraníc s Rakúskom, Českom a Maďarskom, ale aj pre jej pomerne krátku vzdialenosť od hlavných miest spomenutých krajín, letísk vo Viedni a v Budapešti aj pre jej dostupnosť po Dunaji. V rámci nej sme sa zamerali na vybranú časť mestskej časti Staré Mesto, a to časť

¹ Regionalizácia 2005, s. 15

² Regionalizácia 2005, s. 7

³ Ubytovacia štatistika 2017 – 2021. Uvádzanie lokalít v zdrojovej štatistike Ministerstva dopravy a výstavby SR je nejednotné. V prípade rokov 2017 – 2019 uvádza lokalitu Poprad, v roku 2020 diferencuje Poprad a Vysoké Tatry (región) a v roku 2021 Vysoké Tatry, Štrbu a Poprad.

ohraničenú Hviezdoslavovým námestím, Kamenným námestím, Námestím SNP, Poštovou, Obchodnou ulicou, Hurbanovým a Župným námestím, Kapucínskou a Staromestskou ulicou a Rybným námestím.

Teoretické východiská

Definíciu suvenírov alebo spomienkových predmetov sa venovali najmä zahraniční autori (LaSusa, Stewart, Collins-Kreiner a Zins a iní). V tomto príspevku sa budeme pridŕžovať terminológie ako ju opísala Gordon – suvenír je komerčne vyprodukovaný predajný predmet, ktorý je možné univerzálne rozpoznať, zatiaľ čo spomienkový predmet je nepredajný a má pre turistu individuálny význam.⁴ V tejto štúdii vnímame rozdiel medzi suvenírom a spomienkovým predmetom mierne odlišne. Suvenír má v našom ponímaní rovnakú definíciu ako u Gordonovej. Pod pojmom spomienkový predmet ale rozumieme predmety, ktoré je možné zakúpiť na rovnakých predajných miestach ako suveníry, avšak s navštívenou lokalitou alebo jej tradičnou kultúrou navonok nijako nesúvisia (napr. niektoré plyšové a plastové hračky, minerály, bižutéria a pod.) Medzi spomienkové predmety patria podľa Gordonovej aj tie nepredajné, ako napríklad vstupenky, bulletiny, kamienky, mušle a pod. V tejto štúdii sa budeme venovať len predmetom v predajnej ponuke jednotlivých predajných miest.

Kategorizácii suvenírov sa venovalo viacero zahraničných autorov. Upadhyia píše, že suveníry boli kategorizované rôznymi spôsobmi na základe predmetu záujmu a pohľadu štúdia ich autorov, a preto neexistuje univerzálna kategorizácia.⁵ Autori sa venovali kategorizácii buď vo všeobecnosti⁶, alebo na základe komodifikácie predmetov⁷, ich komerčnosti⁸ či autenticity⁹. Z nich je pre náš výskum a poznatky a informácie, ktoré máme k dispozícii najvhodnejšia kategorizácia podľa Decropa a Massetovej, ktorí rozdelili suveníry na turistické čačky, destinačné stereotypy, papierové mementá a pozbierané predmety.¹⁰

Ako to vychádza z kategorizácie a ako sme to pozorovaním overili aj v teréne, prvky tradičnej kultúry vo výskumných lokalitách sa nachádzajú na predmetoch spadajúcich do prvých dvoch kategórií podľa Decropa a Massetovej. Vo Vysokých Tatrách sme sa stretli aj s predmetmi, ktoré na prvý pohľad nespádajú ani do jednej z týchto kategórií, ako napríklad plyšové, plastové a drevené hračky, sošky anjelikov, turistické palice a podobne. Tieto predmety by sme ale eventuálne mohli zaradiť do kategórie *pozbierané predmety*, keďže podľa definície sem patria suveníry, ktoré sú *spojené s významnými udalosťami, historkami alebo zážitkami*.¹¹

Pri výskume a následnej analýze prvkov tradičnej kultúry sme sa venovali prvkom, ktoré spadajú do niektorej z kategórií tradičnej materiálnej a nemateriálnej kultúry. Delenia tradičnej kultúry zosumarizoval vo svojej publikácii Janto.¹² Do oblasti materiálnej kultúry zaradil

⁴ GORDON, B.: The Souvenir: Messenger of the Extraordinary, 1986, s. 135.

⁵ UPADHYA, A.: Souvenir Purchase – Intentional or Incidental: A Case of the United Arab Emirates, 2016, s. 3

⁶ Decrop, Masset 2011, 2014, 2017 podľa PŮTOVÁ, B.: *Antropologie turismu*, 2020, s. 157-159.

⁷ Shaw a Williams, 2004 podľa PŮTOVÁ, B.: *Antropologie turismu*, 2020, s. 153.

⁸ GORDON, B., 1986, doplnila PŮTOVÁ, B.: *Antropologie turismu*, 2020, s. 156

⁹ UPADHYA, A.: Souvenir Purchase – Intentional or Incidental: A Case of the United Arab Emirates, 2016.

¹⁰ Decrop, Masset 2011, 2014, 2017 podľa PŮTOVÁ, B.: *Antropologie turismu*, 2020, s. 157-159.

¹¹ Decrop – Masset 2014, *This is a Piece of Coral Recieved from Captain Bob: Motives and Meanings of Tourist Souvenirs*, s. 37 podľa PŮTOVÁ, B.: *Antropologie turismu*, 2020, s. 159.

¹² JANTO, J.: Úvod do štúdia tradičnej ľudovej kultúry, 2021, s. 52-53.

kategórie zber a lov; poľnohospodárstvo; strava a stravovanie; odev a obuv; sídla a obydlie; domáca (domácka) výroba a remeslá, výtvarné umenie; obchod, transport a doprava. Do nemateriálnej kultúry zaradil kategórie rodina a príbuzenstvo; spoločenstvo obce a spoločenské vzťahy; obyčaje; ľudová viera, predstavy a znalosti o človeku a prírode; slovesnosť; hudba; tanec; hry, dramatické prejavy a ľudové divadlo. V závere zanalyzujeme, z ktorej kategórie sa vyskytujú prvky na suveníroch najčastejšie.

Deskripcia výskumných miest a analýza druhovej diverzity suvenírov

Predajné miesta suvenírov v areáli Štrbského Plesa môžeme rozdeliť do troch častí – dolná, stredná a horná časť. V dolnej časti sa nachádzajú štyri predajne. Turista prichádzajúci ozubnicovou železnicou alebo vlakom sa najskôr stretne so stánkom so zmiešaným tovarom a suvenírmí v staničnej budove. Oproti hotelu Oliver sa nachádza kamenná predajňa, samostatne stojaca budova s menšou terasou s názvom *Suveníry Tatry*. V rámci budovy hotela Crocus je predajné miesto v gastronomickej prevádzke *Štrbské Presso: cukráreň & suveníry*. Táto predajňa je pobočkou väčšej predajne v rámci hotela Oliver bez vlastného názvu. Do strednej časti môžeme zaradiť predajne a drevené stánky v blízkosti centrálneho parkoviska¹³. Predajne sú v tejto časti dve, jedna priamo pri príjazdovej ceste má názov *Outlet Spyder*, druhá je v nízkej budove spoločnej s predajňou s názvom *Tatranská horciareň*. V tejto časti je 19 drevených stánkov, majú jednotný vzhľad a sú umiestnené vedľa seba popri vozovke od parkoviska smerom k hotelu FIS. Tretia časť predajných miest suvenírov sa nachádza pri hoteli FIS v samostatne stojacej drevenej budove spojennej s predajom drobného občerstvenia. Na budove sa nachádzajú dva nápisy: *Sports shop* a *Suveníry*. Podľa mapy na informačnom paneli pri informačnom centre pre lanové dráhy¹⁴ sú predajné miesta suvenírov znázornené len v strednej a hornej časti areálu Štrbského Plesa.

Obrázok 1, Stánky na parkovisku, stredná časť, Štrbské Pleso

Zdroj: archív autorky, 2022

¹³ Na interaktívnej mape v rámci webu Štrbského plesa označené ako *centrálne parkovisko pri stánkoch*.

¹⁴ Oficiálny názov je *Lanovky a lyžiarske stredisko Zákaznícke InfoCentrum Štrbské Pleso*.

Navštívené predajné miesta v Starom Smokovci sú rôzne rozmiestnené po jeho území. Prvá predajňa so suvenírmi sa nachádza priamo na železničnej stanici. Nad stanicou mierne od cesty stoja dva stánky vzhľadom pripomínajúce drevenicu. Pri hlavnej ceste sa nachádza samostatne stojaca budova s nápisom *Maxi suvenir plus*. Na pešej zóne nad Pamätníkom víchrice sa nachádza predajňa s primárne športovým oblečením, ale v ponuke boli aj suveníry. Výskum prebiehal aj v *Cukrárni Eliška*, v rámci ktorej bola menšia predajňa so suvenírmi, v predajni slovenských výrobkov *Košiarik* a na stanici Pozemnej lanovky *Tatry Motion*. Na hlavnej ceste sme navštívili drevenú samostatne stojacu budovu s názvom *TBT Suveníry*, Turistické informačné centrum a samostatne stojaci drevený stánok. Pri kúpeľoch Nový Smokovec sa nachádza predajňa *Smokovček*.

Obrázok 2, stánok č.4 Starý Smokovec, predajňa Maxi Suvenir Plus

Zdroj: archív autorky, 2022

V Bratislave – Starom Meste sme navštívili štyri predajné stánky na Hviezdoslavovom námestí (piaty bol zatvorený), dve predajne na Laurinskej ulici, tri predajne na ulici Rybárska brána, po jednej na Hlavnom námestí a Obchodnej ulici, štyri na ulici Michalská brána a dve predajne na Ventúrskej ulici. Okrem stánkov na Hviezdoslavovom námestí boli ostatné predajne kamenné v rámci historických budov, často mali pred vchodom vyložené stojany s magnetkami a drobnými predmetmi. V prípade možnosti lákali návštevníkov aj pestrú výstavkou jednotlivých predmetov vo výklade.

Obrázok 3, Hviezdoslavovo námestie

Zdroj: archív autorky, 2022

Sezónnosť predajných miest vo výskumných lokalitách vo Vysokých Tatrách závisí od typu predajného miesta alebo od rozhodnutia majiteľa stánku. Predajné miesta na Štrbskom Plese v spodnej a hornej časti areálu sú celoročné. Informátori 10 a 11 zvolili sezónny predaj najmä z toho dôvodu, že počas zimy pripravujú vlastné výrobky na predaj k ďalšiemu roku. Ďalším a opakujúcim sa dôvodom sezónneho predaja v stánkoch v strednej časti bolo neexistujúce vykurovanie stánku. Kamenné predajne suvenírov v Starom Smokovci sú otvorené celoročne, drevený stánok pri hlavnej ceste je podľa slov informátorky 18 otvorený len počas letnej sezóny, t. j. od mája do septembra alebo októbra, podľa počasia. Predajné miesta v Bratislave – Starom Meste v kamenných budovách sú otvorené celoročne.

Druhovú diverzitu suvenírov ponúkaných vo všetkých skúmaných predajných miestach na Štrbskom Plese a v Starom Smokovci je pomerne jednotná a odráža formy cestovného ruchu v Tatrách – letný a zimný pobytový, kúpeľný a poznávací.¹⁵ Na základe pozorovania usudzujeme, že predmety predávané v Starom Smokovci majú vyššiu kvalitatívnu aj reprezentačnú hodnotu. Kompletnú druhovú diverzitu ponúkaných suvenírov nie je možné na základe súčasných poznatkov zanalyzovať, bola by na to potrebná podrobnejšia a dlhodobejšia spolupráca s predajcami, výrobcami a majiteľmi stánkov. Na otázku o počte ponúkaných typov predmetov nevedel presne odpovedať ani jeden z piatich oslovených informátorov na Štrbskom Plese, odpovede boli buď „Neviem“ alebo počet len odhadli: „...asi päťdesiat, možno aj viac“. Na základe našich pozorovaní môžeme povedať, že v každom predajnom mieste sa nachádzali predmety s prvkom tradičnej kultúry s výnimkou troch stánkov v strednej časti na Štrbskom Plese, kde v jednom sa predávali mliečne výrobky, v druhom výrobky z Peru a Nepálu (ich tradičnosť nedokážeme posúdiť) a v treťom výrobky z rôznych minerálov (acháty, ruženíny a pod.).

¹⁵ Regionalizácia, 2005, s. 79.

Druhovú diverzitu suvenírov v navštívených predajných miestach v Bratislave – Starom Meste je tiež pomerne jednotná, avšak závisí to od veľkosti a rozlohy konkrétnej predajne a rozhodnutia majiteľa (jedna z predajní na Panskej ulici mala v ponuke okrem suvenírov aj drobné občerstvenie). Ponuka odráža formu cestovného ruchu – poznávací.¹⁶ Komplexnú druhovú diverzitu rovnako nie je možné podrobne analyzovať. Významné zastúpenie majú suveníry s destinačnými prvkami poukazujúcimi buď na Bratislavu a jej kultúrno-historické pamiatky, alebo Slovensko ako také.

Prvky tradičnej kultúry na suveníroch

Prvky tradičnej kultúry sa vo výskumných lokalitách mierne líšia. Napriek rozdielnostiam môžeme povedať, že tieto prvky sa na predmetoch nachádzajú v dvoch formách – buď je prvok suvenírom ako celok (napríklad v prípade goralského klobúka, krpcov alebo valašky), alebo je na suveníre sekundárnym prvkom (napríklad ako kvetinová výzdoba na tričku či magnetke). V prípade prvej kategórie je potrebné hovoriť aj o väčšej či menšej miere štylizácie daného prvku, v druhom prípade je štylizácia prvku nevyhnutná. Prvky nachádzajúce sa na suveníroch môžeme zaradiť do kategórií odev a obuv, domácka výroba, remeslá a výtvarné umenie. V jednom prípade sme sa stretli aj s využitím nárečových výrazov, archaizmov a historizmov na potlačí na tričku, tieto prvky spadajú do oblasti nemateriálnej kultúry, kategórie slovesnosť.¹⁷

Vo Vysokých Tatrách sa prvky tradičnej kultúry nachádzajú na pomerne jednotnom spektre druhov predmetov. Najčastejšie to sú textilné predmety a ich doplnky (tričká, sukne čiapky, šatky, klobúky, bižutéria, tašky a kabelky), hrnčeky z rôznych materiálov (keramické, nerezové, kameninové), magnetky (ploché aj plastické), remeselné výrobky z rôznych materiálov (drevo, prútie), výnimočne plyšové hračky, pohľadnice, fľaše na vodu, ploskačky, zvončeky, obaly na okuliare, bábiky z porcelánu či šúpolia a pod. V Bratislave sa prvky tradičnej kultúry nachádzajú najmä v prvej forme, a to ako modranská keramika, šúpoľové bábiky a kraslice. V ďalšej časti príspevku si predstavíme vybrané prvky tradičnej kultúry vyskytujúce sa na suveníroch v jednej z dvoch foriem a pokúsime sa zanalyzovať mieru ich štylizácie v porovnaní s ich podobou v pôvodnom prostredí.

Jedným z prvkov tradičnej kultúry v prvej forme sú **goralské klobúky**. Na plstených goralských klobúkoch sa pôvodne kožený prúžok¹⁸ vyrába z červenej plsti, na ktorej sú prišité umelé mušličky. Pierka sú rovnako umelé. Vnímame tu zánik módnjej vlny červených goralských klobúkov, ktoré sa v súčasnosti vo výskumných lokalitách už nepredávajú, v ponuke sú iba čierne v šiestich z 37 navštívených predajných miest Vysokých Tatier. Vystavené sú na závesnom stojane uchytané štipcami. Počas našej prítomnosti v tejto lokalite tento klobúk nemal a nekupoval ani jeden turista. V predajniach v Bratislave – Starom Meste sme goralské klobúky nevideli.

¹⁶ Regionalizácia, 2005, s. 56.

¹⁷ JANTO, J.: Úvod do štúdia tradičnej ľudovej kultúry, 2021, s. 53.

¹⁸ BENŽA, M.: Tradičný odev Slovenska, 2015, s. 188.

Obrázok 4, stánok č. 6, Štrbské Pleso. Goralské klobúky na vešiaku v strede vpravo.
Zdroj: archív autorky, 2022

Valaška je podľa elektronickej encyklopédie ľudovej kultúry sekerka s dlhším poriskom, ktorá mala v minulosti opornú, obrannú a pracovnú funkciu a bola aj tanečnou rekvizitou. Stala sa symbolom pastierov. Valašky s drevenou čepeľou používali honelníci. Poriská aj čepele sa zdobili vybijaním, rytím, inkrustovaním meďou drobnými geometrickými a rastlinnými motívami, neskôr výjavmi so života pastierov a zbojníkov. Na Orave a Spiši sa poriská valašiek zdobili aj obitým plechom a medenými kolieskami, ktoré mali nielen pracovnú funkciu (zvukové usmerňovanie čriedy oviec), ale aj fungovali aj ako hudobný zvukovo-rytmický nástroj.¹⁹ Valaška sa ako suvení n achádza vo všetkých výskumných lokalitách. Vo výskumných lokalitách Vysokých Tatier sa nachádza v piatich predajných miestach najčastejšie vystavené pred stánkom v nádobe alebo stojane. V Bratislave – Starom Meste sú valašky v ponuke len v jednom predajnom mieste vystavené v nádobe v interiéri predajne. Valašky sú celé (čepeľ aj porisko) vyrobené z ľahkého dreva alebo drevenej zmesi. Stretli sme sa s niekoľkými typmi. V ponuke boli asi 50 cm dlhé celodrevené valašky zdobené väčšími rastlinnými a geometrickými vzormi (čiarky, bodky, vlnovky) vyrezávaním (vyrezaný vzor farebne kontrastoval s povrchovou farbou). Ďalším typom boli valašky v dvoch veľkostiach, tiež vyrobené z drevenej zmesi. Čepeľ bola natretá lesklou farbou, aby pripomínala kov, a boli v nej náznaky zdobení rytím. Porisko bolo zdobené vypaľovaním (lokalizačný nápis Vysoké Tatry) alebo kovovými retiazkami

¹⁹ SLAVKOVSKÝ, P.: Valaška. Heslo v elektronickej encyklopédii. In: Elektronicá encyklopédia. [online] [cit. 18. 8. 2022]. Dostupné na: <https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/valaska/>.

a drobnými ozdobami, či trojicou červených šnúrok a krátkych retiazok, na ktorých konci boli zlaté korálky. Tieto druhy zdobenja boli na valaškách rôzne variované. Na jednom type valašiek sa nachádzal vzor z mužských nohavíc z Podhalia (Poľsko). (informátor 20)

**Obrázok 5, Štrbské Pleso, valašky v stojane v popredí stánku č. 3,
vľavo na vešiaku goralské klobúky**
Zdroj: archív autorky, 2022

Ako prvú formu využitia prvku tradičnej kultúry by sme mohli vnímať aj predaj porcelánových a látkových **bábik** oblečených v zmenšeninách tradičného odevu z rôznych oblastí Slovenska. Porcelánové bábiky väčších rozmerov (asi 30 cm) boli v ponuke v predajni *Suvenír Tatry* na Štrbskom Plese, na železničnej stanici v Starom Smokovci a v Bratislave – Starom Meste vo viacerých predajniach. Na visačke sa nachádzal názov lokality, z ktorej odev pochádza a slovenský štátny znak. Vo Vysokých Tatrách boli v ponuke bábiky v odevu uvedenom z Detvy, Šuňavy a Lendaku, v Bratislave – Starom Meste mal ich odev pochádzať z rôznych oblastí Slovenska (Tekov, Záhorie, Kysuce, Myjava, Čičmany, ale aj Spiš či Zámuto). Dôkladnejšia lokalizácia týchto odevov pre ich technické spracovanie a použité materiály nie je možná²⁰. V Bratislave – Starom Meste boli v ponuke aj menšie látkové a plastové bábky v tradičných odevoch bez udania lokality. Identifikovali sme ich ako odevy

²⁰ Čo je zároveň aj pochopiteľné, keďže vytvoriť kópiu tradičného odevu v tak zmenšenej mierke je veľmi náročné a pre ich ekonomickú funkciu aj zbytočné. Tento argument však neospravedlňuje konanie predajcov uvedených v ďalších riadkoch riadneho textu.

z Liptovskej Lúžnej, myjavských kopaníc, Piešťan, Čičmian a i. V jednej z predajní na Michalskej ulici boli na policičke vystavené malé bábiky (vysoké asi 10 cm) s popisom, že ide o bábiky v tradičnom slovenskom odevu, pričom sa medzi nimi nachádzali aj napodobeniny odevov z moravských obcí.

Obrázok 6, Michalská ulica, Bratislava

Zdroj: archív autorky, 2022

Bábiky zo šúpolia sa ako suvenírový predmet predávajú len v niektorých predajniach v Starom Smokovci a vo väčšine predajných miest v Bratislave – Starom Meste. Výroba týchto bábik vznikla vo výrobnom družstve z kukuričného šúpolia v Nových Zámkoch. Vývoj druhov predmetov, techník výroby a vzorov postupoval aj vďaka činnosti ÚĽUV-u.²¹ V ponuke v oboch výskumných lokalitách boli ich rôzne typy s pracovnými a hudobnými nástrojmi, rôzne veľkosti či náboženské motívy (Svätá rodina) buď len zo šúpolia, doplnené šatami z modrej alebo modrotlačovej látky či len farebnou vyšívanou stuhou.

Ponuka **modranskej keramiky** pravdepodobne nadväzuje na tradíciu džbáňkarstva na západnom Slovensku pričom určitú úlohu zohráva pravdepodobne ich dekoratívna pútavosť a variabilita ich druhov a využitia. Niekoľko výrobkov modranskej keramiky bolo aj v predajni *Suveníry Tatry* na Štrbskom Plese. Tieto predmety boli v predajni vystavené na najvyššej policičke

²¹ MIKOLAJ, T. – SLOBODOVÁ NOVÁKOVÁ, K., 2017: Výroba zo šúpolia. In: Tradičné remeslá a domáce výrobky. [online] Bratislava: ÚĽUV 2017. [cit. 15-9-2022] Dostupné na: <http://www.uluv.sk/sk/encyklopedie/tradicne-remesla-a-domacke-vyroby/tradicne-remesla-a-domacke-vyroby/vyroba-zo-supolia/>.

a od informátora 2 sme sa však nedozvedeli, či majú turisti o tieto predmety záujem. Naopak v Bratislave – Starom Meste mala modranská keramika vo viacerých predajniach bohaté zastúpenie. V ponuke boli rôzne typy drobných aj väčších predmetov ako zvončeky, misky, poháre, džbány alebo vázičky, predávali sa aj vo forme magnetiek rôznych tvarov v modrej alebo pestrej žltej farebnosti. Na niektorých sa nachádzali aj lokalizačné nápisy *Bratislava* alebo *Slovensko*.

Obrázok 7, predajňa na ulici Rybárska brána, Bratislava – Staré Mesto

Zdroj: archív autorky, 2022

Významné zastúpenie na suveníroch najmä vo Vysokých Tatrách majú rôzne štylizované **rastlinné motívy**. V najväčšej miere boli tieto vzory využité na textile, a to na tričkách, multifunkčných šatkách, klobúkoch či taškách a na hrnčekoch. Prevažovali zahraničné vzory fínske a poľské, menej sa objavovali vzory moravské a maďarské. Často bol využívaný vzor z mužských nohavíc z poľského Podhalia. Zo slovenských vzorov sme sa stretli primárne s čičmianskym, menej s čatajským vzorom. V Bratislave – Starom Meste sa tieto motívy

vyskytovali len príležitostne, a to najmä na plstených taškách a kabelkách, pričom tieto boli zdobené poľským vzorom z okolia Łowicz a moravskými vzormi. V jednej z predajní boli tieto vzory označené ako pôvodom slovenské. Na Laurinskej ulici sa nachádza predajňa, ktorá sa okrem predaja suvenírov špecializuje aj na výrobu potláčaných tričiek (fanúšikovských tričiek a dresov na rôzne športové zápasy). V ponuke tejto predajne sme našli tričká so vzormi, ktoré informátorka 21 identifikovala ako zjednodušené vzory z vinárskych obcí západného Slovenska, okolia Trnavy a Čataja a z Vajnôr, iný vzor ale identifikovala ako všeobecne rozšírený alebo pochádzajúci z Ukrajiny, Bulharska alebo Rumunska. Okrem tričiek sú v tejto predajni v ponuke aj vyšívané odznaky a brošne, na ktorých sa nachádzajú rastlinné motívy z rôznych oblastí Slovenska, pričom na obale produktu je uvedený presný pôvod motívu.

Obrázok 8, predajňa na Laurinskej ulici, Bratislava – Staré Mesto

Zdroj: archív autorky, 2022

V Bratislave – Starom Meste sme sa stretli aj s ponukou dreveného pastierskeho riadu (črpákov) v zjednodušenej výzdobe a so štylizovaným motívom inšpirovaným maľbami karičky z pozdišovskej keramiky (nachádzal sa na hrnčekoch, zápisníkoch a podložkách pod poháre). S ponukou pastierskeho riadu sme sa vo Vysokých Tatrách nestretli napriek tomu, že v tejto oblasti malo pastierstvo vhodné podmienky pre svoju existenciu, a tým aj silnú tradíciu.

Obrázok 9, predajňa na Michalskej ulici, Bratislava – Staré Mesto

Zdroj: archív autorky, 2022

Od informátorov vo Vysokých Tatrách sme zisťovali aj ich **vedomosti o pôvode prvkov** tradičnej kultúry, ktoré sa nachádzali na nimi predávaných predmetoch. Z deviatich oslovených vedeli zahraničné vzory identifikovať dvaja informátori. Ostatní využívaniu zahraničných vzorov na suveníroch poukazujúcich na Slovensko alebo pochádzajúcich zo Slovenska buď vôbec nevenovali pozornosť, alebo ich všetky označovali za čičmianske či len *folklórne*. Viacerí boli informáciou o zahraničnom pôvode prvku prekvapení. Usudzujeme preto, že informovanosť turistov ako spotrebiteľov o pôvode týchto prvkov bude na podobnej úrovni, keďže je o tieto predmety neustále záujem.

Záver

Využívanie prvkov tradičnej kultúry Slovenska je z vybraných výskumných lokalít na kvalitatívne vyššej úrovni v Bratislave – Starom Meste. Druhá diverzita ponúkaných predmetov reflektuje druh cestovného ruchu v danej lokalite. Prvky pastierskej kultúry, ako valašky alebo zobrazenie oviec, sa vyskytovali v oboch výskumných lokalitách, z čoho usudzujeme, že pastierstvo je jedným z významných symbolov tradičnej kultúry Slovenska ako celej krajiny aj v oblasti suvenírov. Výrazným symbolickým prvkom sú aj prvky pochádzajúce z tradičného odievania, a to buď samotné odevné súčiastky alebo separácie ich častí, ako sú rastlinné alebo geometrické dekoratívne motívy či odevné súčiastky (sukne, blúzky, klobúky a pod.). Výrazne bohatšiu prítomnosť predmetov modranskej keramiky v Bratislave – Starom Meste pripisujeme geografickej blízkosti ich výrobných stredísk. Využitie prvkov tradičnej kultúry na suveníroch teda pochádzajú najmä z kategórií odev a obuv, domáca (domácka) výroba

a remeslá a výtvarné umenie, v jednom prípade boli využité prvky nemateriálnej kultúry – nárečové výrazy. Napriek druchovej variabilite suvenírov s prvkami tradičnej kultúry sú tieto predmety len doplnkom k suvenírom s destinačnými prvkami, ktoré sa v oboch lokalitách nachádzali vo väčšej miere.

Tento príspevok je len úvodnou sondou do hlbšej problematiky využívania prvkov tradičnej kultúry v suveníroch na Slovensku. Samotný terénny výskum má potenciál prehĺbenia aj do oblastí ubytovacích či stravovacích zariadení či ďalších výskumných lokalít na Slovensku aj v zahraničí. Pre získanie ďalších informácií k analýze dopytu po týchto predmetoch by bolo vhodné osloviť aj samotných kupujúcich. Počas našej prítomnosti v Bratislave – Starom Meste sme v jednotlivých predajniach stretávali najmä zahraničných turistov; komparácia vnímania a názorov na problematiku využívania zahraničných prvkov tradičnej kultúry na suveníroch na Slovensku medzi domácimi a zahraničnými turistami by bola podľa nášho názoru hodná aspoň uváženia.

Na záver si nemôžeme odpustiť kritiku niektorých predajcov suvenírov v Bratislave – Starom Meste. Na ulici Rybárska brána v predajni s názvom *World of Souvenirs* sú v ponuke (a vystavené na pomerne rozľahlej stene) magnetky panáčikov v rakúskom tradičnom odevu a cukrovinka Mozartove gule. Netušíme, či sa v názve predajne majú „skrývať“ aj suveníry z ostatných európskych krajín, ak áno, bolo by vhodné túto informáciu viditeľne uviesť, aby kupujúci neboli zavádzaní. V ďalšej predajni sme natrafili na podobných panáčikov-magnetky, tentokrát ale v odevu z Moravy. V predajni s názvom *Inspire – it's time for gifts* boli takmer všetky prvky tradičnej kultúry označené nesprávne – moravské a poľské vzory na taškách boli označené ako slovenské vzory, bábiky v moravskom odevu a levanduľové vrecúška v tvare bábik (tento predmet nemal žiadne atribúty tradičného odevu) boli označené ako slovenský tradičný odev. Natíska sa nám preto otázka, či je Slovensko naozaj *good idea*.

Obrázok 10, predajňa World of Souvenirs, Rybárska brána, Bratislava – Staré Mesto

Zdroj: archív autorky, 2022

Príspevok je výstupom projektu UGA I/8/2022 *Tradičná kultúra v kontexte spomienkových predmetov v destináciách cestovného ruchu*.

Zoznam informátorov a predajných miest vo Vysokých Tatrách:

- informátor 1: muž, predavač v stánku so zmiešaným tovarom a suvenírmi na stanici ozubnicovej železnice, Štrbské Pleso
informátor 2: muž, predavač, zamestnanec v kamennej predajni Suveníry Tatry, Štrbské Pleso
informátor 3: žena, čašníčka, predavačka, Štrbské Pleso: cukráreň & suveníry, Štrbské Pleso
informátor 4: žena, predavačka, časť prevádzky Štrbské Pleso cukráreň & suveníry, v rámci budovy hotela Oliver, Štrbské Pleso
informátor 5: stánok č. 1, muž a žena, majiteľ stánku č. 1, predavači, obchodníci, muž pochádza z Peru, žena zo Slovenska, Štrbské Pleso
informátor 6: žena, majiteľka stánku č. 3, predavačka, Štrbské Pleso
informátor 7: stánok č. 4, muž, majiteľkou stánku je jeho matka, Štrbské Pleso
informátor 8: stánok č. 5, muž, majiteľ stánku č. 5, predavač, obchodník, pochádza z Ukrajiny, Štrbské Pleso
informátor 9: stánok č. 6 žena, sezónna brigádnica, predavačka, stánok č. 6, Štrbské Pleso
informátor 10: stánok č. 8, muž, majiteľ stánku, pochádza z Martina, predajca, výrobca, Štrbské Pleso
informátor 11: stánok č. 9, manželia, dôchodcovia, Nové Mesto nad Váhom, predajcovia, výrobcovia, Štrbské Pleso
informátor 12: stánok č. 12, žena, odmietla odpovedať na nahrávku, Štrbské Pleso
informátor 13: stánok č. 13, muž, celoročný brigádnik, predavač, študent, Štrbské Pleso
informátor 14: stánok č. 16, muž, odmietol odpovedať na otázky, Štrbské Pleso
informátor 15: žena, zamestnankyňa, predavačka, stánok v hornej časti areálu *Sports shop a Suveniry*, Štrbské Pleso
informátor 16: žena, Cukráreň u Elišky, Starý Smokovec
informátor 17: žena, predajňa slovenských výrobkov Košiarik, Starý Smokovec
informátor 18: žena, brigádnica, predajný stánok, Starý Smokovec
informátor 19: žena, predavačka, Smokovček, Starý Smokovec
informátor 20: Alexandra Bachledová, Podtatranské osvetové stredisko Poprad
informátor 21: Zuzana Puškáčová, iniciatíva *Slovenský folklór bez fejku*

Zoznam stánkov a predajní v Bratislave – Starom Meste:

- Hviezdoslavovo námestie – 4 stánky
Michalská ulica – 4 predajne
Panská ulica – 4 predajne
Rybárska brána – 3 predajne
Laurinská ulica – 3 predajne
Ventúrska ulica – 2 predajne
Hlavné námestie – 1 predajňa
Obchodná ulica – 1 predajňa

Literatúra a zdroje

- BENŽA, M.: Tradičný odev Slovenska. Bratislava : Ústredie ľudovej umeleckej výroby, 2015. ISBN 978-80-89639-26-7
- GORDON, B.: The Souvenir: Messenger of the Extraordinary. In. Journal of Popular Culture. Roč. 20, č. 3, s. 135-146. ISSN 0022-3840
- HOUDEK, I. – BOHUŠ, I.: Osudy Tatier. Bratislava : Šport, 1976. ISBN 77 – 023 – 76
- JANTO, J.: Úvod do štúdia tradičnej ľudovej kultúry. Bratislava : STIMUL, Poradenské a vydavateľské centrum Univerzity Komenského, 2020. ISBN 978-80-8127-331-5
- CHORVÁT, I.: Cestovanie a turizmus v zrkadle času. 1. vydanie. Banská Bystrica : Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela, 2007. ISBN 978-80-8083-344-2
- MIKOLAJ, T. – SLOBODOVÁ NOVÁKOVÁ, K.: Výroba zo šúpolia. In: Tradičné remeslá a domáce výrobky. [online] Bratislava: ÚEUV 2017. [cit. 15-9-2022] Dostupné na: <http://www.uluv.sk/sk/encyklopedie/tradicne-remesla-a-domacke-vyroby/tradicne-remesla-a-domacke-vyroby/vyroba-zo-supolia/>
- PŮTOVÁ, B.: Antropologie turismu. Praha : Univerzita Karlova, 2020. ISBN 978-80-246-4354-0
- Regionalizácia cestovného ruchu v SR, 2005. In. Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky [online]. Bratislava: Ministerstvo hospodárstva SR, odbor cestovného ruchu. 2005 [cit. 12-8-2022]. Dostupné z: <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/legislativa-a-koncepcne-dokumenty/koncepcne-dokumenty/regionalizacia-cestovneho-ruchu-v-sr>
- SLAVKOVSKÝ, P.: Valaška. Heslo v elektronickej encyklopédii. In: Elektronická encyklopédia. [online] [cit. 18. 8. 2022]. Dostupné na: <https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/valaska/>
- Ubytovacia štatistika 2017 – 2021. In. Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky.[online] Ministerstvo dopravy a výstavby SR: Sekcia cestovného ruchu, Odbor vzťahov so zahraničnými trhmi. [cit. 12-8-2022] Dostupné na: <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/statistika/ubytovacia-statistika>
- UPADHYA, A.: Souvenir Purchase – Intentional or Incidental: A Case of the United Arab Emirates. International Journal of Excellence in Tourism, Hospitality & Catering 7 (1-2), s. 1-10, 2016. ISSN 1993-8683 (online)

The current state of souvenirs with elements of the traditional culture in High Tatras and Bratislava

The paper is based on field research of the souvenirs offered in the most visited destinations in Slovakia – The High Tatras (Štrbské Pleso and Starý Smokovec) and Bratislava. The research was done by a UGA project I/8/2022 *Traditional culture in the context of souvenirs in tourism destinations*. The paper deals with an analysis of the offered diversity and used elements of the traditional culture and their transformation and stylization. In the closing part is pronounced a critique of some souvenir selling places in Bratislava – Old town

Mgr. Katarína Mičicová

Oddelenie manažmentu kultúry a turizmu – ÚMKTKE

FF UKF v Nitre

Hodžova 1

949 01 Nitra

katarina.micicova@ukf.sk